

Paweł Soliwoda

Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa

e-mail: pawelsoliwoda@op.pl

ORCID: 0000-0003-0121-0846

OD KAMIENICY KANONIKA WILEŃSKIEGO PO PIERWSZY SALON WARSZAWY. HISTORIA PALACU POD BLACHĄ

FROM THE TENEMENT OF THE CANON OF VILNIUS
TO THE FIRST SALON OF WARSAW.
HISTORY OF THE COPPER-ROOF PALACE

Abstract

The work presents the history of the *Copper-Roof Palace*, which turned from an inconspicuous tenement house of a Vilnius canon to 'Warsaw's first salon'. The work presents the circumstances of the construction of this object. The article also presents the conditions for the reconstruction of the palace after its destruction at the end of the 17th century. It was then that the building was purchased by Krzysztof Montwid Białozor, a Vilnius canon. When Jerzy Dominik Lubomirski purchased the building in 1720, the palace was covered with a specific copper sheet. The work contains engravings, including paintings by Bernard Bellott Canaletto, showing Warsaw from the 18th century, as well as the *Copper-Roof Palace*. The next part of the article describes the fate of the building, which passed into the hands of Antoni Benedykt Lubomirski, and then Franciszek Ferdynand Lubomirski. The designer of the reconstruction of the building after the fire in 1760 could have been a representative of Baroque and Classicism, the court architect of Polish kings, Jakub Fontana. The article also describes the external appearance of the rebuilt building that became the property of the last king of Poland, Stanisław August Poniatowski. It was then that the *Copper-Roof Palace* entered a new era, connected first with the reconstruction according to the design of Jakub Fontana's relative and student – Dominik Merlini, and then – with the transformation of the building into a meeting place for outstanding personalities. The palace became a complex of three interconnected buildings. In fact, the Palace became the first salon in Warsaw during the time it was managed by Prince Józef Poniatowski, his sister Maria Teresa Tyszkiewiczowa née Poniatowska, and his friend, Countess Henrietta de Vauban. Then, the work describes the renovation works from the beginning of the 19th century and the unusual fate of the Palace from that period. At the end, the work shows the current appearance of the building, its interior and the functions that the Palace currently performs.

Keywords: the Copper-Roof Palace, sheet metal, Masonic lodge, tenement house, building, living room in Warsaw, renovation, residence, reconstruction, copper sheet, architecture, Thursday dinners, royal library

Na rycinie Erika Dahlberga – *Widok Warszawy od strony Pragi* z 1656 roku [Ryc. 1], spopularyzowanej przez miedzioryt Nicolasa Perelle’a, widać parterową kamienicę przy południowo-wschodniej części tzw. muru wazowskiego. Wybudował ją w latach 1651–1655 Wawrzyniec Reffus¹, kowal i płatnerz na dworze króla Jana Kazimierza, właściciel gruntów przy skarpie i murze obronnym od północno-wschodniej strony Zamku Królewskiego. Czy w XVII wieku mógł ktoś przypuszczać, że to przyszła rezydencja słynnych władców, która oprze się nie tylko najazdowi Szwedów i księcia Siedmiogrodu – Rakoczego, ale także i bezprzykładnej sile niszczycielskiej ostatniej wojny? Już choćby z tego powodu warto poznać historię tak fascynującej budowli.

Relikty domu Reffusa są do dzisiaj zauważalne w sklepieniach oraz ceglano-kamiennych piwnicach pod korpusem głównym pałacu, od strony Wisły. Zastanawiać może natomiast przynależność ceglanych piwnic ze sklepieniem kolebkowym pod dziedzińcem pałacu, po przeciwległej stronie korpusu. Badania wskazują, że są one prawdopodobnie pozostałością klasztoru Panien Dewotek, który w tym miejscu istniał do 1655 roku, kiedy to został zburzony podczas wojen szwedzkich². Do północnego skrzydła pałacu przylega ustawione prostopadle jeszcze jedno pomieszczenie, którego nazwa (choć umowna) wciąż intryguje. To pochodząca z XVII wieku ceglana sala, przykryta kolebką z lunetami o długości 14 m i szerokości 5 m, w której znajduje się 13 rzeźb, umieszczonych w niszach. Ciekawostką historyczną pozostaje fakt odkrycia tego pomieszczenia przez Aleksandra Króla dopiero w 1952 roku, kiedy to nazywano je **Łożą Masońską**³.

Kamienica Reffusa została zniszczona podczas szturmów Warszawy przez księcia siedmiogrodzkiego, Stefana Rakoczego w 1657 roku. Do roku 1687 jeszcze nie ukończono jej odbudowy. Dopiero w 1698 roku od rodziny Reffusów budynek nabył kanonik wileński, Krzysztof Montwid Białłozor, sekretarz Jego Królewskiej Mości. Nie zamieszkał w niej jednak, a wynajął budowlę księciu Dominikowi Lubomirskiemu, który pełnił najpierw urząd podstolego, a potem – podkomorzego koronnego.

¹ T. Jaroszewski, *Księga Pałaców Warszawy*, Warszawa 1985, s. 101.

² A. Król, *Zamek Królewski w Warszawie*, Warszawa 1970, s. 150; s. 221.

³ J. Gutkowski, „Łoża Masońska” na Zamku Królewskim w Warszawie [w]: „Ars Regia” – czasopismo poświęcone myśli i historii wolnomularstwa Nr 12/19, Warszawa 2010, s. 14.

Rycina 1. Widok Warszawy od strony Pragi Erika Dahlberga z 1656 roku

Źródło: <https://kolekcje.muzeumwarszawy.pl/pl/obiekty/14130>, [dostęp: 19.06.2024].

To jemu właśnie zawdzięczamy pałacową fasadę od zachodu i dobudowanie prostopadłego skrzydła od południa. I w tym miejscu historia nas prowadzi do wyjaśnienia oryginalnej nazwy budowli, która przetrwała do dzisiaj. Kiedy w 1720 roku Jerzy Dominik Lubomirski postanowił zakupić użytkowany budynek – zapadła wówczas decyzja o pokryciu jego dachu **miedzianą blachą**⁴.

Rycina 2. Widok Warszawy od strony Pragi Bernarda Bellotta Canaletta

Źródło: <https://wally.com.pl/p23490,reprodukcja-widok-warszawy-od-strony-pragi-1770-canaletto-bernardo-bellotto>, [dostęp: 19.06.2024].

⁴ W. Głębocki, *Pałace Warszawy*, Sport i Turystyka, Warszawa 1991, s. 78.

Po śmierci Jerzego Dominika Lubomirskiego, w 1727 roku pałac przeszedł na własność jego starszego syna, Antoniego Benedykta, marszałka wielkiego koronnego. Ciekawe, że pomimo pożaru w 1760 roku, który strawił blaszany dach, w wyniku czego budynek został pokryty **czerwoną dachówką** (widoczna jest ona na obrazach Bernarda Bellotta Canaletta – *Widok Warszawy od strony Pragi* [Ryc. 2] i *Widok Warszawy z tarasu Zamku Królewskiego* [Ryc. 3]) budynek zachował poprzednią nazwę „**pałac Pod Blachą**”, która stanowi o jego niepowtarzalności i oryginalności, choć nie do końca jest zrozumiała, zwłaszcza dla odwiedzających go turystów zagranicznych...

Rycina 3. Widok Warszawy z tarasu Zamku Królewskiego

Źródło: <https://culture.pl/pl/dzielo/bernardo-bellotto-zwany-canaletto-widok-warszawy-z-tarasu-zamku-krolewskiego>, [dostęp: 29.12.2021].

Kolejnym właścicielem budowli po śmierci Antoniego Benedykta w 1761 roku zostaje jego młodszy brat, Franciszek Ferdynand Lubomirski, miecznik koronny. To dzięki niemu szybko odbudowano pałac po pożarze i nadano mu późnobarokową fasadę, którą w zasadzie zachował do dzisiaj. Dodano też od północy drugie skrzydło, dzięki czemu powstał rozległy tzw. dziedziniec honorowy. Mimo że ustalenie nazwiska architekta, który zaprojektował odbudowę pałacu po pożarze nie jest łatwe, mógł być nim polski architekt pochodzenia włoskiego, przedstawiciel baroku i klasycyzmu, nadworny architekt królów polskich, Jakub Fontana⁵.

⁵ J. Zachwatowicz, *Problemy restytucji Zamku Królewskiego w Warszawie* [w]: „Ochrona Zabytków” 32/1 (124), 1979, s. 14.

Regularny rzut pałacu, który składa się z korpusu na planie zbliżonym do kwadratu, z przylegającymi do niego dwoma prostopadłymi skrzydłami, tworzącymi dziedziniec honorowy widać już na planie Warszawy Pierre'a Ricauda de Tirregaille'a (czyt. – *Pierra Rikoda de Tirregajla*) z 1762 roku (*Plan de la ville de Varsovie*). Ciekawostką jest fakt, że wówczas do skrzydła południowego budowli przylegał ogród. Poza planem Warszawy Antoniego Hiża i Hieronima Jędrzejowskiego, taki wygląd pałacu został utrwalony przez Bernarda Bellotta Canaletta na trzech obrazach, namalowanych w latach: 1770, 1772 i 1773. To na nich widać dachy pałacu pokryte czerwoną dachówką, a także trójbarwne donice z drzewkami pomarańczowymi, które zostały na tej podstawie zrekonstruowane do odtworzonego Ogrodu Górnego, otwartego w 2015 roku. Ukośnie namalowane kolory: biały, czerwony i zielony – to nawiązanie do herbu króla Stanisława Augusta: czerwony byczek (ciołek – herb rodziny Poniatowskich) na zielonej łące i białym tle. Podobnie oznaczone były słupki wartownicze i królewskie łodzie⁶.

Ostatnim właścicielem pałacu z rodziny Lubomirskich był Marcin Lubomirski, syn Antoniego Benedykta, marszałek wielki koronny, marszałek konfederacji barskiej i wojewoda krakowski, który odziedziczył budowlę po śmierci swego stryja, Franciszka Ferdynanda w 1774 roku. Jednak już dwa lata później, w 1776 roku sprzedał ją kupcowi, Henrykowi Colignonowi.

Od sierpnia 1777 roku, kiedy właścicielem pałacu zostaje ostatni król Polski, Stanisław August, który przyłącza nieruchomość do zabudowań zamkowych⁷, dla miejsca tego rozpoczyna się nowa era, związana z wyznaczeniem prestiżowej, reprezentacyjnej roli budynku, który już wkrótce zyska prawdziwą sławę. Ten *Palais Martin* (czyt. „Pale Martę”) – nazwany tak od Marcina Lubomirskiego lub *Petit Palais* (czyt. „Peti Pałę” – mały pałac) pod koniec panowania króla powróci do dawnej nazwy „Pod Błachą”, na pamiątkę dawnego miedzianego pokrycia, nazwy, która już z nim zostanie na zawsze.

Z inicjatywy króla, w 1780 roku rozpoczęła się gruntowna przebudowa pałacu według projektu innego słynnego włoskiego projektanta, krewniaka i ucznia Jakuba Fontany – Dominika Merliniego, który miał za zadanie przygotować mieszkania dla znamienitych dworzan. W latach 1780–1784 wzdłuż północnego skrzydła pałacu zbudował na zamówienie króla monumentalne, klasycystyczne wnętrza Biblioteki Królewskiej. Skrzydło „biblioteczne” zostało podwyższone o dwie kondygnacje w celu utworzenia tam gabinetów stanowiących zaplecze dla Biblioteki. W takiej

⁶ <https://zamek-krolewski.pl/strona/informacje-prawne-projekty/1061-rewaloryzacja-ogrodu-gornego-zamku-krolewskiego-w-warszawie>, [dostęp: 15.01.2022].

⁷ J. Lilejko, *Zamek Królewski*, Warszawa 1976, s. 224.

formie przetrwało ono do 1937 roku, kiedy to zostało obniżone przez Adolfa Szyszko-Bohusza⁸.

Kiedy w latach 1784–1794 wprowadzono w architekturze pałacu inne istotne zmiany (m.in. dobudowano dwa pawilony w ogrodzie, łączące skrzydło południowe z budynkiem stajennym) – pałac stracił formę regularnej budowli, znanej z obrazów Canaletta, a stał się zespołem trzech połączonych ze sobą budynków, z których każdy pełnił odrębną rolę. Zabieg ten był związany najprawdopodobniej z potrzebą zwiększenia powierzchni mieszkalnej. W ten sposób powstała Sala Owalna, pełniąca rolę Sali Bilardowej, a także pomieszczenia kuchni i kredensu, pomiędzy którymi powstały dwa wewnętrzne dziedzińce.

Pałac w takim właśnie kształcie otrzymał od swojego stryja, króla Stanisława Augusta, w grudniu 1794 roku, **książę Józef Poniatowski**, najbardziej chyba znany rezydent tego miejsca. Po załatwieniu spraw spadkowych, rozpoczął w 1798 roku urzędowanie swojej rezydencji. Wraz z nim na I piętrze pałacu zamieszkała jego siostra, Maria Teresa z Poniatowskich Tyszkiewiczowa oraz przyjaciółka, legendarna hrabina Henrietta de Vauban⁹ (czyt. Wobau), emigrantka francuska, pełniąca honory pani domu, która miała swój apartament w środkowym pawilonie ogrodowym, przylegającym do skrzydła południowego. Hrabina, którą książę poznał podczas pobytu w Brukseli w 1793 r., wywarła ogromny wpływ na królewskiego bratanka, stając się zarówno jego opiekunką, jak i towarzyszką. To wówczas pałac zyskuje miano **pierwszego salonu Warszawy**¹⁰, choć organizowano w nim nie tylko ambitne spotkania literackie, ale i frywolne, huczne bale oraz przyjęcia, a bez troski, swawolny tryb życia księcia i związanego z nim otoczenia polskiej i francuskiej arystokracji był ostro krytykowany przez mieszkańców Warszawy, zmagających się z trudami życia pruskiej okupacji lat 1796–1806¹¹. Mimo okupacji (Warszawa w tych czasach znajdowała się pod zaborem pruskim), pałac stał się centrum rozrywkowym miasta. Książę Poniatowski w czasach panowania władz pruskich w Warszawie, czyli do 1806 roku, był mało aktywny politycznie. Starał się dobrze żyć z władzami okupacyjnymi, dbając by stolica niegdysiejszego mocarstwa nie podupadła gospodarczo i kulturowo. Pałac pod Blachą stał się miejscem znakomitych: balów, przedstawień teatralnych oraz biesiad mocno zakrapianych alkoholem. Drażniło to mieszkańców Warszawy, drażniło generałów Zajączka i Dą-

⁸ <http://www.warszawa1939.pl/obiekt/zamkowy-blacha>, [dostęp: 15.01.2022].

⁹ A. Król, B. Król-Kaczorowska, *Pałac pod Blachą*, Warszawa 1974, s. 54.

¹⁰ W. Głębocki, *Pałace Warszawy...*, dz. cyt., s. 78.

¹¹ J. Kosim, *Okupacja pruska i konspiracje rewolucyjne w Warszawie 1796–1806*, Wrocław 1976.

browskiego, którzy od kilku już lat walczyli u boku Napoleona Bonaparte, starając się w ten sposób „zadbać” o sprawę polską¹².

Życie towarzyskie toczyło się na parterze pałacu, w jego południowym skrzydle. Tam znajdował się najbardziej okazały salon, pokój bawialny oraz pokój do bilardu, który w owych czasach był grą bardzo popularną. Książę przedkładał go nad najpopularniejszą w tych czasach rozrywkę, czyli grę w karty¹³.

Pałac pod Blachą słynął z bali i przyjęć. W czasach zaborów, urządzano je w każdy czwartek (może była to książęca wersja „obiadów czwartkowych” urządzanych przez królewskiego stryja). Imprezy przeciągały się do białego rana. Nie rezygnowano z tej cotygodniowej tradycji nawet w czasie postu i duchowej zadumy. Obyczaj ten zmienił się dopiero w czasach Księstwa Warszawskiego, kiedy książę był szanowanym urzędnikiem państwowym. Wtedy przeniesiono imprezy na niedzielny wieczór. Ich przebieg i systematyczność jednak nie uległy zmianie, budząc duże zgorszenie nader pobożnego władcy Księstwa – elektora saskiego – Fryderyka Augusta. Bale mogły być bardzo huczne, o czym świadczył spis pozostawionej po księciu Poniatowskim zastawy na ponad 100 osób¹⁴.

Randze miejsca sprzyjały prace renowacyjne, prowadzone w latach 1803–1804, które pałacowi i jego otoczeniu zapewniły bogaty, paradny wystrój. Wybrukowano wtedy dziedziniec, wymieniono dachówkę, wykonano nowe boazerie i podłogi, a także nową dekorację malarską ścian i sufitów. Apartamenty zostały wyposażone w meble mahoniowe, a także lakierowane na białło i złożone. Wnętrza zdobiły też obrazy i rzeźby, brązowe zegary i kandelabry, a także kryształowe pajaki u sufitu. Nie zabrakło też instrumentów muzycznych – aż dwa wnętrza były wyposażone w fortepiany mahoniowe wiedeńskiej roboty – i sprzętu do gier – stołu bilardowego w Sali Owalnej. Bogatego wystroju dopełniały zasłony w oknach z barwnych adamaszków, które kolorystycznie odpowiadały dekoracją ściennym i obiciom mebli.

Taki z pewnością wygląd pałacu zastał **Napoleon Bonaparte**, który 28 listopada 1806 roku wkroczył do Warszawy po serii zwycięstw w wojnie z Prusami. Francuzów, prowadzonych pod jego wodzą, witała miejska milicja na czele z księciem Józefem Poniatowskim. Chcąc utworzyć na zajętych ziemiach polskich namiastkę rządu polskiego, Napoleon powołał księcia Józefa na stanowisko Dyrektora Wojny, a w październiku 1807 roku – na Ministra Wojny Księstwa Warszawskiego. W ten sposób pałac Pod Blachą zyskuje rangę **budynku rządowego** – lewe północne skrzydło

¹² J. Kazimierski, *Inwentarz pozostałości po księciu Józefie Poniatowskim z 1814 roku*, „Teki Archiwalne”, 1963, nr 9, s. 175.

¹³ Tamże, s. 175.

¹⁴ Tamże, s. 175.

budowli mieści również **Kancelarię Wojenną**, zatrudniającą z czasem aż 140 urzędników, **zbrojownię**, a także pierwsze w Polsce **biuro wywiadu**. A zatem pałac słynął nie tylko z bujnego życia towarzyskiego – podejmowano tu też decyzje najwyższej państwowej wagi, dotyczące np. administrowania państwem lub organizacji i rozbudowy armii.

Podczas pobytu w Warszawie, Napoleon przynajmniej raz gościł w pałacu. Przez kilka miesięcy mieszkał tu też marszałek Francji, **Joachim Murat**¹⁵ (dzielny żołnierz, ale też i bon vivant, miłośnik kobiet, bywalec balów i spotkań towarzyskich). W tym czasie w pałacu mieszkała też **Anetka z Tyszkiewiczów Potocka** – siostrzenica księcia Józefa, która w swoich pamiętnikach pozostawiła barwny opis obyczajowości i charakterów mieszkańców pałacu¹⁶.

Wiosną 1812 roku książę Józef podążył ze swoim wojskiem, aby połączyć się z Wielką Armią Napoleona w jego wyprawie na Rosję. Do swojej warszawskiej rezydencji miał już jednak nie powrócić. Zginął pod Lipskiem 19 października 1813 roku, osłaniając odwrót wojsk francuskich¹⁷.

Jego nagła śmierć wpłynęła na losy rezydentek pałacu: w 1816 roku opuściła go, żegnając również Warszawę, hrabina de Vauban¹⁸, a w lutym 1820 roku siostra księcia, Maria Teresa Tyszkiewiczowa sprzedała budynek carowi Aleksandrowi¹⁹. Od tego czasu pałac służył urzędnikom rosyjskich namiestników²⁰ aż do 1915 roku, kiedy Rosjanie opuścili Warszawę. Warto zaznaczyć, że w 1844 roku zostały rozebrane dwa pawilony ogrodowe, przylegające do skrzydła południowego w związku z budową wiaduktu Pancera, a w latach 1850–1854, pod kierunkiem Gustawa Corriego, obniżono dach korpusu, który ponownie pokryto blachą²¹.

W pierwszych latach niepodległości Polski pałac był siedzibą Ministerium Spraw Wojskowych, a następnie Centralnej Biblioteki Wojskowej. Od 1922 roku część pomieszczeń zajmowała Dyrekcja Zbiorów Państwowych, a w 1924 roku w skrzydle południowym otrzymał mieszkanie pisarz, poeta, dramaturg, **Stanisław Przybyszewski**²².

¹⁵ A. Gieysztor, J. Durko, *Warszawa. Jej dzieje i kultura*, Arkady, Warszawa 1980, s. 263.

¹⁶ Tamże, s. 263.

¹⁷ Tamże, s. 264.

¹⁸ Z. Rejman, M. Nesteruk, *Ostatnia królowa czy podła Francuzica? Pani de Vauban w literaturze i legendzie* [w]: A. Ročko, M. Górską (red.), *Słynne kobiety w Rzeczypospolitej XVIII wieku*, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, 2017, s. 421.

¹⁹ J. Bielecki, H. Chodźko, *Zamek Królewski w Warszawie*, Książka i Wiedza, Warszawa 2004, s. 222.

²⁰ J. Łoziński, A. Rottermund, *Katalog zabytków sztuki. Miasto Warszawa. Część I – Stare Miasto*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1993, s. 183.

²¹ Tamże, s. 183.

²² T. Jaroszewski, *Księga Pałaców Warszawy...*, dz. cyt., s. 102.

Wysoki, kryty miedzią dach przywrócił pałacowi w latach 1932–1937 Adolf Szyszko-Bohusz, według projektu którego przeprowadzono restaurację budynku. Zgodnie z jego koncepcją powrócono do regularnej formy budowli, rozbierając dwa piętra dobudowane przez Merliniego.

Przypadek sprawił, że z pożogi ostatniej wojny ocalały elementy **Apartamentu Jacka Ogrodzkiego**, sekretarza wielkiego koronnego i szefa kancelarii króla Stanisława Augusta, który znajdował się w przyziemiu skrzydła wschodniego Zamku. Przeniesione na czas remontu do skrzydła północnego pałacu Pod Blachą, szczęśliwie nie podzieliły losów zburzonego przez Niemców Zamku, choć, niestety, poważnie ucierpiały podczas pożaru w 1989 roku, kiedy pałac był użytkowany przez Narodową Radę Kultury. Podczas późniejszych remontów, kiedy budowla należała już do kompleksu Zamku Królewskiego, część klasycystycznych boazerii została zdemonstrowana i zabezpieczona przed konserwacją, a pomieszczenia odnowione i przygotowane do rekonstrukcji²³.

Pałac Pod Blachą nie ucierpiał w czasie II wojny, ponieważ od października 1939 roku do września 1944 roku stacjonował tu batalion niemieckiej żandarmerii „Potsdam”. Niestety – po powstaniu warszawskim, zimą 1944 roku, Niemcy spalili korpus główny budowli. Skrzydła boczne oraz wspaniała Biblioteka Królewska na szczęście ocalały. Toteż stały się one tymczasową – do 1949 roku – siedzibą Archiwum Głównego Akt Dawnych.

Po kompleksowej odbudowie pałacu, przeprowadzonej w latach 1948–1949 według projektu Mariana Barana, przywracającej budowli formę przedwojenną, od 1949 roku w dawnej rezydencji księcia Józefa znajdowały się biura Państwowych Zbiorów Sztuki oraz Biuro Budowy Trasy W-Z²⁴, a po jej otwarciu – urząd Naczelnego Architekta Warszawy, który mieścił się tu aż do 1989 roku, kiedy pałac Pod Blachą został przekazany Zamkowi Królewskiemu w Warszawie²⁵. Zanim przeprowadzono konieczne remonty – budowlany i obejmujący prace konserwatorsko-konserwacyjne, pałac stał się siedzibą dwóch fundacji działających przy Zamku Królewskim w Warszawie: Fundacji Zbiorów im. Ciechanowieckich oraz Fundacji Teresy Sahakian. Ich obecność została zaakcentowana wystawami dzieł sztuki pochodzących z Fundacji Ciechanowieckich, które zostały zorganizowane w 1989 i 1994 roku, a także unikatową kolekcją kobierców wschodnich z Fundacji Teresy Sahakian. Przebogaty zbiór

²³ Tamże, s.103.

²⁴ M. Kwiatkowska, *Pałac Raczyńskich*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980, s. 121.

²⁵ J. Pazdyk, *Projekt „Remont i przebudowa Pałacu Pod Blachą w zespole Zamku Królewskiego w Warszawie”* [w]: *Kronika Zamkowa 1–2 (55–56)/2008*, s. 255.

orientalnych dywanów eksponowany jest na parterze pałacu w różnych odsłonach kolekcji od 1990 roku.

Dzięki przeprowadzonemu w latach 2005–2008 remontowi budowlanemu pałac Pod Blachą [Ryc. 4] został dostosowany do nowoczesnych wymogów ekspozycyjnych i edukacyjnych, a prace ukończone w 2010 roku zapewniły Bibliotece Królewskiej nową aranżację. Piwnice historyczne wraz z tzw. Łożą Masońską przeznaczone zaś zostały na multimedialne audytoria.

Rycina 4. Pałac Pod Blachą

Źródło: <https://pedeka.pl/palac-pod-blacha/>, [dostęp: 30.12.2021].

Informacji na temat dawnego wyglądu Apartamentu księcia Józefa Poniatowskiego dostarczyły zachowane dokumenty: rzuty pałacu wykonane w 1814 roku przez architekta, Wilhelma Henryka Mintera w celu sprzedaży budowli po śmierci księcia (z widocznymi wszystkimi kondygnacjami i dokładnymi planami pomieszczeń), *Inwentarz pozostałości po księciu z 1814 roku* (źródło wiedzy na temat wyposażenia wnętrza), a także kontrakty i rachunki, dotyczące prac remontowych (dokumentacja wystroju wnętrza, kolorystyki ścian, podłóg, boazerii, drzwi, okien, pieców i kominków)²⁶. W oparciu o te cenne archiwalia apartament księcia Józefa został zrekonstruowany i udostępniony publiczności w 2011 roku.

²⁶ <https://rynekisztuka.pl/2011/07/13/otwarcie-apartamentu-ksiecia-jozefa-w-palacu-pod-blacha/>, [dostęp: 12.07.2024].

Rycina 5. Pałac Pod Blachą

Źródło: <https://pedeka.pl/palac-pod-blacha/>, [dostęp: 30.12.2021]

<https://www.se.pl/warszawa/piekny-warszawski-budynek-o-ktorym-malo-kto-wie-poznajcie-palac-pod-blacha-galeria-aa-1QDZ-93jY-ZJYF.html>, [dostęp: 19.06.2024]

Tak jak za czasów głównego rezydenta tego miejsca zajmuje on pierwsze piętro i posiada układ okrężny: sześć pokoi zostało rozmieszczonych wokół centralnej klatki schodowej: **Przedpokój Książęcia, Kancelaria Wojenna, Pokój Sypialny, Kancelaria Sztabowa, Salon i Pokój Adiutanta.**

Dzięki dokładnym penetracjom kolekcji muzealnych i prywatnych, a także rynku antykwarecznego, w ostatnim roku dawne mieszkanie księcia wzbogaciło się o ponad 250 eksponatów²⁷!

Wspaniałemu olejnemu portretowi księcia, namalowanemu przez Józefa Grassiego, towarzyszą konteksty historyczne wyobrażone między innymi w dziełach – *Bitwa pod Fuengirolą* Januarego Suchodolskiego, *Portret konny oficera 13. pułku huzarów Księstwa Warszawskiego*, autorstwa Feliksa Sypniewskiego, czy graficznie kolorowane akwarelą przedstawienie śmierci księcia Józefa w Elsterze, wykonane przez wiedeńskiego sztycharza wkrótce po tragedii²⁸.

²⁷ <https://niezalezna.pl/lifestyle/zdrowie-i-dom/ciekawostki-turystyczne-palac-pod-blacha/461503>, [dostęp: 12.07.2024].

²⁸ https://www.zamek-krolewski.pl/palac-Pod-Blacha?SQ_DESIGN_NAME=print&, [dostęp: 29.12.2021].

Wnętrza wypełniają także dzieła dotyczące piechoty, kawalerii i artylerii Księstwa Warszawskiego, numizmaty używane w okresie Księstwa Warszawskiego, zachwyca kolekcja medali ze wszystkich kampanii napoleońskich, a także pokaźny zbiór militariów, rzeźby oraz wyroby manufaktury w Korcu. Wśród przedmiotów związanych z kobietami zobaczyć można miniatury portretowe matki i siostry księcia, a także autentyczny list metresy, Henrietty de Vauban oraz portrety kochanek.

Inny wymiar poznawczy mają pamiątki związane z epoką wojen napoleońskich: guziki i części oporządzenia wojskowego. Podziw wzbudza osobiście wyrzeźbiony przez Tadeusza Kościuszkę kielich mszalny, a zdumienie – zegar słoneczny należący do Naczelnego Wodza, w którym promień wzmocniony przez lupę odpala lont, zakończony prochem w niewielkiej armatce.

Stałe starania o powiększenie zbioru prezentowanych pamiątek po księciu i osobistościach jego epoki wciąż nas zbliża do okresu największej świetności tej budowli, uwiarygodnia tamten czas i wciąż dostarcza nowej wiedzy historycznej.

Bibliografia

Opracowania

- Bielecki J., Chodźko H., *Zamek Królewski w Warszawie*, Książka i Wiedza, Warszawa 2004.
- Gieysztor A., Durko J., *Warszawa. Jej dzieje i kultura*, Arkady, Warszawa 1980.
- Głębocki W., *Pałace Warszawy*, Sport i Turystyka, Warszawa 1991.
- Jaroszewski T., *Księga Pałaców Warszawy*, Interpress, Warszawa 1985.
- J. Kazimierski, *Inwentarz pozostałości po księciu Józefie Poniatowskim z 1814 roku*, Teki Archiwalne, 1963 nr 9.
- Król A., Król-Kaczorowska B., *Pałac pod Blachą*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1974.
- Kuc M., *Pałac Pod Blachą: Otwarcie pokoi ks. Józefa Poniatowskiego* [w]: „Rzeczpospolita”, 13 lipca 2011.
- Kwiatkowska M., *Pałac Raczyńskich*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980.
- Lileyko J., *Zamek Królewski*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976.
- Łoziński J., Rottermund A., *Katalog zabytków sztuki. Miasto Warszawa. Część I – Stare Miasto*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1993.
- Nesteruk M., Rejman Z., *Ostatnia królowa czy podła Francuzica? Pani de Vauban w literaturze i legendzie* [w]: A. Ročko, M. Górską (red.), *Słynne kobiety w Rzeczypospolitej XVIII wieku*, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, 2017.
- Pazdyk J., *Projekt „Remont i przebudowa Pałacu Pod Blachą w zespole Zamku Królewskiego w Warszawie”* [w]: *Kronika Zamkowa 1–2 (55–56)/2008*.

Materiały źródłowe internetowe

<https://culture.pl/pl/dzielo/bernardo-bellotto-zwany-canaletto-widok-warszawy-z-tarasu-zamku-krolewskiego>, [dostęp: 29.12.2021].

<https://pedeka.pl/palac-pod-blacha/>, [dostęp: 30.12.2021].

<https://www.atticus.pl/?pag=poz&id=51146>, [dostęp: 29.12.2021].

<https://www.polskieradio.pl/18/524/Artykul/1891219,Bernardo-Belotto-ktory-za-kochal-sie-w-Warszawie>, [dostęp: 29.12.2021].

<https://niezalezna.pl/lifestyle/zdrowie-i-dom/ciekawostki-turystyczne-palac-pod-blacha/461503>, [dostęp: 12.07.2024].

https://www.zamek-krolewski.pl/palac-Pod-Blacha?SQ_DESIGN_NAME=print&, [dostęp: 29.12.2021].